

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Lewis Wallace
BEN HUR

Ovaj roman deo je svetskog javnog književnog dobra.
Copyright © za ovo izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-02015-1



Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

LUIS VOLAS

BEN
HUR

Prevela Ljubica Protić Bauer

 izdavaštvo
vulkan

Beograd, 2017.

KNJIGA PRVA

*... na dnu nam duše
postoji vatra što nezadovoljna sred svoga ognjišta
iznad prostih želja da se vine ište
i teži da granice prikladne ukine;
A kad se jednom zapali, kad sine
pustolovna žeđ joj, sem pepela njenog
ništa je drugo tako ne umara...*

ČAJLD HAROLD

GLAVA I

Početak uprave Valerija Grata, četvrtog carskog namesnika Judeje, bio je obeležen političkim nemirima u Jerusalimu, koji će neminovno dovesti do poslednjeg sukoba između Jevreja i Rimljana.

U međuvremenu, Judeja je bila izložena promenama koje su je duboko pogađale u mnogo čemu, a naročito u njenom uređenju. Irod Veliki umre godinu dana posle rođenja Deteta, i to na tako jadan način da je hrišćanski svet imao sve razloge da veruje kako ga je pogodio gnev božji. Kao i svi veliki upravljači, koji svoj život posvećuju usavršavanju vlasti što su je stvorili, on je sanjao samo o prenošenju svog prestola i krune, pošto je bio osnivač dinastije. Testamentom je podelio kraljevinu trojici sinova: Antipu, Filipu i Arhelaju, određivši ovog poslednjeg za svog naslednika. Testament se obavezno morao podneti imperatoru Avgustu, koji je potvrdio sve kraljeve odluke, osim jedne: odbijao je titulu Arhelaju dokle god ne dokaže svoju sposobnost i vernost; umesto toga, imenovao ga je za etnarha i ostavio ga da vlada devet godina; zatim ga je zbog rđavog vladanja i nesposobnosti da uguši zavere u svojoj neposrednoj okolini prognao u Galiju.

Ali Cezar se nije zadovoljio svrgavanjem Arhelaja. On je narodu Jerusalema zadao udarac koji je pogodio njegov ponos i ranio osetljivost visokog sveštenstva Hrama: sveo je Judeju na stepen rimske provincije i pripojio je Sirijskoj prefekturi. Tako je, umesto da ima kralja i dvorane u dvorcu koji je Irod ostavio na Sionu, grad pao u ruke starešini drugog reda, prokuratoru, koji je opštio sa rimskim dvorom preko sirijskog legata, čija je rezidencija bila u Antiohiji. I da bi uvreda bila još bolnija, prokuratoru nije dopušteno da se nastani u Jerusalimu, već se sedište njegove uprave nalazilo u Cezareji. Najzad, kao vrhunac poniženja, Samarija – na celom svetu najprezrenije pleme – priključena je Judeji da s njom obrazuje provinciju. Kakve su muke

podnosili zatucani fariseji, ili odvojeni*, primorani da kod prokuratora u Cezareji stoje pored bogomoljaca iz Garizimskog hrama.

U ovom moru jada pokorenom narodu ostajala je samo jedna uteha, jedna jedina: prvosveštenik je živeo u Irodovom dvorcu na trgu i držao nešto što je ličilo na dvor. Ali njegova vlast bila je samo prazna reč, a njegova titula mamac. Pravo da odlučuje o životu ili smrti pripadalo je prokuratoru. Pravda se delila u ime imperatora i prema rimskim zakonima. A što je još važnije, u dvorcu je stanovao i carski rukovalac sakupljanjem državnih dažbina, sa svim svojim pomoćnicima: pisarima, sakupljačima poreza, carinicima, obaveštajcima i žbirima. Međutim, oni koji su snivali o skorjoj slobodi tešili su se što je glavni zapovednik dvorca Jevrejin. Samo njegovo svakodnevno prisustvo podsećalo ih je na obećanja proroka i na doba kad je Jehova upravljao plemenom preko Aronovih sinova. I u tome su oni videli znak da ih On nije zaboravio: njihove nade su živele, ulivale im strpljivost i pomagale im da čekaju Judinog sina, koji treba da vlada Izrailjem.

Judeja je bila rimska provincija već osamnaest godina. Za osamnaest godina cezari su naučili da upoznaju mentalitet naroda; znali su da se Jevrejima, uprkos njihovom ponosu, može nesmetano vladati samo ako se poštuje njihova religija. Verni ovoj politici, Gratovi prethodnici su brižljivo izbegavali da se upliću u crkvene obrede svojih podanika. Ali novi namesnik zauzeo je drukčiji stav. Svojim prvim zvaničnim aktom oduzeo je Hani titulu prvosveštenika i to mesto dodelio Ismailu, sinu Fabovom.

Ovoj odluci, bilo da ju je diktirao Avgust ili da je potekla od samoga Grata, apsolutno je nedostajala diplomatija. Ovde treba dodati nekoliko reči o jevrejskoj politici, da bi se makar donekle shvatio nastavak naše priče. U to doba, bez obzira na osnovne uzroke, postojala je u Judeji stranka plemića i stranka odvojenih ili narodna stranka. Posle Irodove smrti dve stranke su se ujedinile protiv Arhelaja i pobedile ga, od Hrama do dvora i od Jerusalema do Rima, dvorskim intrigama, pa čak i s oružjem u ruci. Više puta su sveti manastiri Morije odjekivali od ratničkih pokliča. Najzad su ga oterali u izgnanstvo. Ujedinjeni protiv zajedničkog neprijatelja, saveznici ipak nisu gubili iz vida svoje različite ciljeve. Plemići su mrzeli prvosveštenika Joazara, dok su odvojeni bili njegove vatrene pristalice. Kad su nakon Arhelajevog nestanka odredbe Irodovog testamenta prestale da važe, Joazaru nije ostalo

* Drugi naziv za fariseje (od gr. *Pharisaios*, što znači *odvojeni, izdvojeni*), jevrejsku religijsku stranku koja je propovedala strogo ispovedanje Mojsijevog zakona, u čemu je bilo mnogo licemerstva. (Prim. lekt.)

ništa drugo nego da se povuče. I plemići su izabrali Hanu da vrši sveta miropomazanja. Ustoličenje ovog Setovog sina pokopalo je sveti savez i braća po oružju ustadoše jedni protiv drugih.

U toku borbe protiv nesrećnog etnarha, plemići su poverovali da je pogodno vezati se za Rim. Oni su shvatili da će neki drugi oblik vladavine biti potreban, pošto su Irodove odredbe oglašene ništavnim i nevažećim. Stoga su predložili da se Judeja pretvori u jednu provinciju, što je odvojenima pružilo još jedan razlog za borbu. A kad je Samarija pripojena toj provinciji, plemića nije bilo više od jedne šake fanatika, koju su podržavali jedino carski dvor i ugled njihovog čina i bogatstva.

Međutim, oni su petnaest godina – to jest do dolaska Valerija Grata – uspeali da se održe istovremeno i u dvorcu i u Hramu.

Hana, idol svoje stranke, sprovodio je vlast u interesu svog carskog gospodara. Rimski garnizon nalazio se u Antonijevoj kuli; legionari su čuvali stražu pred kapijama dvorca; rimski sudija delio je pravdu u građanskim i krivičnim sporovima; rimski sistem oporezivanja, primenjivan strogo, gušio je istovremeno i grad i selo; svakog dana, svakog sata i na hiljade raznih načina narod je bio ismevan i ponižavan, saznajući tako kakva je razlika između nezavisnosti i ugnjetavanja. Ipak, Hana ga je držao u relativnom miru. Rim nije imao vernijeg prijatelja, i otuda se njegov gubitak osetio. On predate sveštene ukrase Ismailu, novom izabraniku, napusti tremove Hrama i obrazova novu stranku, amalgam Boetusa i Setovih potomaka.

Tako je prokurator Grat i video kako se razbuktava vatra koja će tinjati narednih petnaest godina. Mesec dana posle Ismailovog ustoličenja ovaj Rimljanin odlučio je da ga poseti u Jerusalimu. Kad su, zviždeći mu i pljujući ga s visokih zidova, Jevreji ugledali kako njegova garda prolazi kroz gradske kapije i ide prema Antonijevoj kuli, oni shvatiše pravi cilj njegovog dolaska. Kohorta legionara bila je priključena garnizonu. Teško prvome koji bi joj naneo uvredu. Prokurator je odlučio da dà primer.

GLAVA II

Sada pozivamo čitaoca da se prenese u jedan od dvorskih vrtova na Sionskoj gori, u podnevni čas, pod neumoljivo sunce žarkog jula.

Vrt je bio sa svih strana oivičen visokim zgradama, ponekad dvospratnim. Verande su zaklanjale donja vrata i prozore, dok su galerije, ograđene jakim balustradama, ukrašavale gornje spratove. Ovde-onde otvarao se vidik: kolonada, u koju je prodirao vetar, gledala je na druge delove kuće, da bi više istakla njenu veličinu i lepotu. I vrt je bio tako uređen da je to bilo prijatno za oko: videli su se staze, travnjaci, žbunje i nekoliko velikih drveća, retki primerci palmi izmešanih s rogačem, kajsijama i orasima. Sa svih strana zemljište se lako naginjalo ka središtu, gde se nalazio ribnjak sa mermernim bazenom, mestimično ispresecanim malim ustavama, koje su, izdignute, propuštale vodu u male kanale na ivicama staza – najbolji sistem za borbu protiv suše toga kraja.

Nedaleko od vodoskoka jezerce sa bistrom vodom orošavalo je ševar trske i oleandra, kakvi rastu duž Jordana i blizu Mrtvog mora. Između tog ševara i jezera, ne obazirući se na sunce koje je palilo u nepokretnom vazduhu, dva mladića, jedan od oko devetnaest, a drugi od sedamnaest godina, vodili su veoma ozbiljan razgovor.

Stariji je bio gologlav. Imao je na sebi lepršavu tuniku, koja je padala do kolena i sandale, a svetloplavi ogrtač prebacio je preko klupe da bi mu služio kao naslonjač. Odeća mu je ostavljala otkrivene ruke i noge iste bronzane boje kao i lice; međutim, izvesna ljupkost u pokretima, tananost crta i otmen način izražavanja odavali su njegov društveni stalež. Siva tunika od lake vune, sa crvenim rubom oko vrata, na rukavima i pri dnu, stegnuta u pasu svilenim gajtanom, bila je tunika mladog Rimljanina. Ako bi mu se u razgovoru desilo da pogleda svog sabesednika sa visine i da mu se obrati kao

potčinjenom, moglo mu se oprostiti jer je pripadao otmenoj rimskoj porodici – činjenica koja je u to doba opravdavala svaku oholost. Za vreme svirepih ratova između prvog Cezara i njegovih velikih neprijatelja, jedan Mesala bio je Brutov prijatelj. Posle Brutovog poraza kod Filipa, ne robujući svojoj časti, Mesala se pomirio sa pobednikom. A kad se Oktavijan borio za svoje carstvo, on ga je podržavao. Postavši imperator Avgust, Oktavijan nije zaboravio usluge koje mu je Mesala učinio i obasuo je njegovu porodicu svim počastima. Sem toga, kad je Judeja svedena na provinciju, on je poslao u Jerusalem sina svog bivšeg štićenika, sa zadatkom da prikuplja porez na tom području. I od tada sin je zadržao svoje mesto, stanujući u dvorcu sa prvosveštenikom. Mladić o kome je upravo reč bio je njegov sin, koji se preterano ponosio svojim pretkom.

Mesalin drug bio je vitkiji; odeća mu je bila od belog platna i u Jerusallimu se smatrala najelegantnijom. Pričvršćen žutim gajtančićem, komad platna mu je pokrivaio glavu, namešten tako da pada od čela preko potiljka. Posmatrač vičniji da ocenjuje rasu po crtama nego po odelu brzo bi poznao u njemu jevrejsku krv. Rimljaninovo čelo bilo je visoko i usko, nos orlovski, dok su mu usne bile tanke i prave, a oči hladne i blizu obrva. Naprotiv, čelo Izrailjca bilo je nisko i široko, nos dug, sa širokim nozdrvama, gornja usna izvijena, lako nadnesena nad donju i ugnuta na spojevima; imao je oblu bradu, krupne oči, rumene obraze boje vina. Sve to davalo je njegovom licu blagost, snagu i lepotu svojstvene njegovoj rasi. Držanje Rimljanina bilo je čedno i strogo; držanje Jevrejina bujno i sladostrasno.

„A ti kažeš da novi prokurator treba da stigne sutra?“

Pitanje koje je uputio mlađi od dvojice prijatelja bilo je postavljeno na grčkom jeziku, koji je, neobično za to doba, dominirao u obrazovanim krugovima Judeje.

„Da, sutra“, odgovori Mesala.

„Ko ti je to rekao?“

„Čuo sam Ismaila, novog guvernera dvorca, onoga koga ti nazivaš prvosveštenikom, kad je to rekao sinoć mome ocu. Uveravam te, novost bi bila verovatnija da je potekla od nekog Egipćanina, iako on pripada rasi koja je zaboravila šta je istina, ili čak od nekog Idumejca, čiji narod nije nikad ni znao šta je ona. Ali da bih se uverio, jutros sam potražio jednog centuriona iz kule i on mi je rekao da se vrše pripreme za doček; kovači oružja isporučuju šlemove i štitove i stavljaju pozlatu na orlove i ostale znake dostojanstva; kasarne, u kojima već odavno niko ne boravi, čiste se i provetravaju kao za doček novih jedinica, verovatno garde neke značajne ličnosti.“

Odgovarao je grubo, što bi nas moglo iznenaditi ako zaboravimo da u to doba učtivost baš i nije bila rimska vrlina. Nekadašnja religija skoro je prestala da bude vera. Ona je bila navika mišljenja i izražavanja, što su uglavnom cenili sveštenici koji su nalazili koristi u tome da služe u Hramu. I pošto je filozofija brzo zauzimala mesto religije, ironija je zamenjivala poštovanje u tolikoj meri da je za latinski duh postala, čak i u sitnim svakodnevnim razgovorima, ono što je so za meso i aroma za vino. Mladi Mesala, koji je tek nedavno stigao iz Rima, gde se nalazio na školovanju, usvojio je ovaj novi način. I stoga je u svom poslednjem odgovoru napravio aluziju na Egipćane i Idumejce. Obraze mladog Jevrejina obli tamnije rumenilo i on možda nije ni čuo kraj rečenice, jer osta bez reči, gledajući rasejano vodu u bazenu.

„Ovde smo se oprostili. 'Mir božji neka bude s tobom!', bile su tvoje poslednje reči, a ja sam ti odgovorio: 'Neka te bogovi čuvaju!' Sećaš li se? Koliko je godina proteklo od tada!“

„Pet!“, odgovori Jevrejin gledajući i dalje u vodu.

„Pa lepo, imaš razloga da budeš zahvalan... šta treba da kažem? Bogovima? Nije važno! Porastao si i postao vitkiji. Grci bi kazali za tebe da si lep. Kad bi se Jupiter mogao zadovoljiti samo jednim Ganimedom, kakav bi ti peharnik bio imperatoru! Ali reci mi, dragi moj Juda, zašto je za tebe važan dolazak prokuratora?“

Juda upravi svoje krupne oči na onoga koji mu je postavio pitanje; ozbiljan i sanjalački pogled obuhvati Rimljanina dok mu je mladić odgovarao:

„Da, pet godina. Sećam se našeg rastanka. Ti si otputovao u Rim, a ja sam plakao jer sam te voleo. Sada su godine prošle i ti si se, evo, vratio, odrastao i bogat – nimalo se ne šalim – a ja bih želeo da ti budeš onaj Mesala koji je otputovao.“

Tanke nozdrve cinika uzdrhtaše i on duboko izdahnu vazduh odgovarajući:

„Ne, ne, ne Ganimed... prorok, dragi moj Juda! Treba ti nekoliko časova mog učitelja retorike sa Foruma... Daću ti propratno pismo za njega kad budeš dovoljno mudar da prihvatiš predlog o kome sam ti, kako se sećam, morao govoriti. Malo više vičnosti u tajanstvenosti i Delfi će te dočekati kao Apolona lično. Na zvuk tvog svečanog glasa, Pitija će se uputiti prema tebi sa svojom krunom... Bez šale, prijatelju, u čemu ja nisam onaj isti Mesala koji je otišao? Čuo sam jednog dana najvećeg logičara na svetu. On je predavao 'O diskusiji' i rekao, pored ostalog: 'Shvatite svog protivnika pre nego što mu odgovorite.' Dakle, dopusti mi da te shvatim.“

Mladić se zacrvene pred ciničnim pogledom koji ga je razgolićavao, ali odgovori odlučno:

„Vidim da ne propuštaš prilike. Učitelji su ti ulili mnogo znanja i ljupkosti. Govoriš s lakoćom pravnika, ali tvoj govor je otrovan. Moj Mesala, kad je otišao, nije imao otrova u sebi. I ni za šta na svetu on ne bi vređao osećanja svog prijatelja.“

Rimljanin se nasmeši kao da je dobio pohvalu i još više uzdiže svoju glavu patricija.

„O, dragi Judo, kakav svečan ton! Nismo ovde ni u Dodoni ni u Delfima. Odreci se uloge proroka i budi jasan. Čime sam te uvredio?“

Juda duboko uzdahnu i, čupkajući rukom gajtan oko pasa, nastavi:

„U toku ovih pet godina i ja sam nešto naučio. Hilel možda nije ravan logičaru koga si ti slušao; Simeon i Šamaj bez sumnje su slabiji od strogih učitelja sa Foruma, ali njihovo učenje ne bludi po zabranjenim stazama. Oni koji sede kraj njihovih nogu ustaju obogaćeni poznavanjem Boga, Zakona i Izrailja. A rezultat je ljubav i poštovanje prema svemu što je s tim u vezi. Moje prisustvo u Velikoj školi i ono što sam ovde čuo naučili su me da Judeja više nije ono što je bila. Znam razliku između nezavisne kraljevine i male provincije Judeje. Bio bih gnusniji, niži od jednog Samarićana kad ne bih patio zbog uniženja svoje domovine. Ismail nije prvosveštenik po zakonu; on to ne može biti dokle god živi plemeniti Hana. Međutim, on je Levit, jedan od onih vernika koji su hiljadama godina služili Bogu i našoj veri...“

Prekinu ga Mesalin zajedljiv smeh.

„Ah, razumem sada! Po tvom mišljenju, Ismail je uzurpator; a verovati u jednog Idumejca, da ne kažem u Ismaila, znači biti otrovan kao guja. Sto mu gromova, što ti je Jevrejini! Ljudi, stvari, čak nebo i zemlja, sve se menja, ali Jevrejini nikada! Za njega nema ni opadanja ni napretka. On je ono što su njegovi preci uvek bili. Gle, crtam krug na ovom pesku... A sada mi reci da li je život jednog Jevrejina više od ovoga... Krug i ništa drugo. Avram je ovde, Isak i Jakov tamo, a bog u sredini. A ovaj krug... sto mu gromova... suviše je velik. Napraviću drugi.“

On učuta, pritisnu palcem o zemlju i opisa krug prstima.

„Vidiš trag palca, to je Hram, a linije prstiju su Judeja. Zar izvan ovog malog prostora ne postoji nikakva druga vrednost? Umetnost! Irod je bio graditelj i zbog toga su ga prokleli. Slikarstvo, vajarstvo! Greh je posmatrati ih! Poezija je vezana za vaše žrtvenike. Sem u sinagogi, ko se među vama usuđuje da se prihvati govorništvu? Sve što u ratu dobijete za šest dana, izgubite sedmog dana. Isto je tako s vašim životom, i ko će reći suprotno ako ti se ja rugam? Zadovoljan obožavanjem jednog takvog naroda, šta je taj vaš bog u poređenju sa našim rimskim Jupiterom, koji nam stavlja na raspolaganje

svoje orlove da bi nam omogućio da osvojimo svet oružjem? Hilel, Simeon, Šamaj, Aptalion... šta su oni prema učiteljima koji uče svemu onome što vredi znati?“

Jevrejin ustade crven kao bulka.

„Ne, ne, sedi, dragi moj Juda, sedi!“, uzviknu Mesala pružajući ruke.

„Ti mi se rugaš.“

„Saslušaj me. Jupiter i cela njegova grčka i latinska porodica doći će, kao i obično, da učine kraj ozbiljnom razgovoru. Svestan sam tvoje dobrote, jer si došao iz kuće svojih otaca da mi poželiš dobrodošlicu i da obnoviš naše prijateljstvo iz detinjstva, ako je to moguće. 'Idi', rekao mi je moj učitelj poslednjeg časa. 'Idi i, da bi ulepšao svoj život, seti se da Mars vlada, a da je Eros na kolenima.' Hteo je reći da ljubav nije ništa, a da je rat sve. Tako je u Rimu. Brak je prvi korak ka razvodu. Vrlina je dragulj poslovnog čoveka. Kleopatra je umirući zaveštala svoje veštine i nju su osvetili. Ona ima naslednika u svakom rimskom domu. Svet ide istim putem. Zato, što se tiče naše budućnosti, smrt Erosu i neka živi Mars! Biću vojnik, a ti, dragi moj Judo? Ja te žalim... Šta bi ti mogao postati?“

Jevrejin se približi ribnjaku. U Mesalinom otegnutom glasu oseti se natmurenost.

„Da, ja te žalim, dobri moj Judo. Iz škole u sinagogu, a otuda u Hram. A zatim – o, najviša slavo – sedište u Sanhedrinu.* Život bez povoljnih izgleda. Neka ti bogovi pomognu! Ali ja...“

Juda ga pogleda upravo na vreme da spazi iskru gordosti, koja osvetli to nadmeno lice.

„... Ali ja – ah! Svet još nije osvojen – more još zapljuskuje nepoznata ostrva. Na severu žive varvarski narodi. Slava završetka Aleksandrovog pohoda na Daleki istok još čeka nekoga. Pogledaj sve mogućnosti koje se pružaju jednom Rimljaninu. Pohod u Afriku, još jedan pohod protiv Skita, zatim jedna legija... Većina karijera se zaustavlja tu, ali moja ne. Jer ja, tako mi Jupitera, ja ću se odreći svoje legije zbog prefektura. Pomisli na život u Rimu sa novcem – novac, vino, žene, kocka – sa pesnicima na gozbama, sa dvorskim intrigama i raznim kockarskim igrama preko cele godine. I taj lepi život može biti stvarnost – jedna dobra prefektura, i sve to mogu imati. o, moj Judo, mi smo u Siriji! Judeja je bogata, Antiohija je prestonica za bogove. Ja ću naslediti Kirena, a ti... Ti ćeš deliti sa mnom sve te blagodeti.“

* Jevrejski vrhovni sud. (Prim. prev.)

Sofisti i retori, koji su vrveli na javnim mestima u Rimu, monopolišući pravo da uče patricijsku omladinu, odobrili bi Mesalina shvatanja, jer su ona bila po ukusu naroda; za mladog Jevrejina, međutim, to su bile nove ideje, one ni u čemu nisu ličile na govore i razgovore na koje je bio naviknut. Štaviše, on je pripadao rasi čiji su zakoni, običaji i način mišljenja zabranjivali satiru i humor. Bilo je, dakle, prirodno što je slušao svog prijatelja sa promenljivim osećanjima: ponekad je negodovao, ponekad se kolebao ne znajući više kakav stav da zauzme. Najpre ga je vređalo nadmeno držanje sagovornika; zatim se zbog toga ljutio i najzad je osetio dubok bol. Za Jevrejina, Irodovog savremenika, rodoljublje je bilo divlja strast, retko prikrivena uobičajenim raspoloženjem; čvrsto povezan sa svojom istorijom, religijom i svojim Bogom, osetio bi se pogođenim čim bi jedna od ove tri teme bila izvrgnuta ruglu. Uistinu, ova Mesalina tirada stavila je njegovog druga na muku. Dospевši dotle, Juda mu reče sa usiljenim osmehom:

„Koliko mi je poznato, mali je broj onih koji mogu sebi dozvoliti da se šegače sa budućnošću. Ti si me ubedio, moj Mesala, da ja nikako ne spadam u te.“

Rimljanin ga pogleda pre nego što odgovori.

„Zašto se istina ne bi skrivala u šali isto kao i u paraboli? Neki dan je velika Fulvija išla da peca ribu i uhvatila je više ribe nego svi ostali. Kažu da je to zato što je kukica na njenoj udici bila pozlaćena.“

„Onda to nije bila šala?“

„Dragi moj Judo, vidim da ti još nisam dovoljno ponudio“, odgovori Rimljanin dok su mu oči blistale. „Kad budem prefekt Judeje, da bih se obogatilo, načiniću te prvosveštenikom.“

Jevrejin pođe gnevan.

„Ne ostavljaj me“, reče Mesala.

Jevrejin zastade neodlučno.

„Bogovi! Kako je sunce vrelo“, uzviknu patricije, zapazivši zburjenost svog prijatelja. „Potražimo neki kutak u hladovini.“

„Bolje bismo uradili da se rastanemo“, odgovori hladno Juda. „Žalim što sam došao. Tražio sam prijatelja, a našao sam samo...“

„Rimljanina!“, preseče ga živo Mesala.

Jevrejin steže pesnice, ali, savlađujući se, pođe.

Mesala ustade i krenu za njim, pošto je uzeo svoj ogrtač sa klupe i prebacio ga na ramena. Stigavši ga, stavi mu ruku na rame.

„Imali smo običaj da se držimo za ruke kad smo se šetali kao mali. Nastavimo tako bar do kapije.“

Očigledno, Mesala je pokušavao da bude ozbiljan i ljubazan, mada nije mogao da se oslobodi svoje uobičajene ironije. Juda mu dopusti ovu prisnost.

„Ti si samo dete. A ja sam čovek. Pusti me da se tako držim.“

Samozadovoljstvo Rimljanina bilo je zapanjujuće. Ni Mentor se nije osećao prijatnije kad je davao pouke Telemahu.

„Veruješ li ti u Parke? Oh, zaboravio sam, ti si Jevrejin; ali Atinjani su razumni ljudi koji veruju u tri sestre. I ja takođe. One se večno pojavljuju u svemu što radimo. Seo sam da pravim planove, povlačim linije ovde-onde... i u trenutku kad imam samo da pružim ruku da dograbim svet, čujem za sobom škripanje makaza. Okrećem se, i ona je tu, ta prokleta Atropa! No, dragi moj Judo, zašto si se naljutio kad sam ti govorio da ću naslediti starog Kirena? Misliš da nameravam da se obogatim globeći vašu Judeju. Ali to je upravo ono što će i činiti neki Rimljanin, zašto onda to ne bih bio ja?“

Juda uspori korak.

„I drugi stranci su gospodarili Judejom pre Rimljana“, reče podigavši ruku. „Gde su oni, Mesala? Judeja ih je nadživela. Što je bilo, opet će biti.“

„O, Parke imaju i drugih pristalica sem Esena! Neka si dobrodošao u veru, Judo!“

„Ne, Mesala, nemoj me ubrajati među svoje inoverce... Moja vera počiva na istoj steni kao i vera mojih otaca još od Avrama: na savezu s Gospodom, Bogom izrailjskim.“

„Suviše si vatren, Judo. Kako bi moj učitelj bio ogorčen da sam morao sebe okriviti zbog tolike revnosti u njegovom prisustvu! Imao sam i drugih stvari da ti kažem, ali sada više ne smem.“

On pređe nekoliko metara, a zatim nastavi:

„Verujem da sada možeš da me saslušаш. Utoliko pre što imam da ti kažem ono što te interesuje. Hteo bih da ti pomognem, o, dražesni Ganimede, hteo bih da ti pomognem iz sveg srca. Volim te mnogo. Rekao sam ti, name-ravam da postanem vojnik. Zašto i ti ne bi učinio isto? Zašto se ne otrgneš od ovog ograničenog vidika koji predstavlja, kako sam ti već dokazao, život koji vam ostavljaju vaši zakoni i vaši običaji.“

Juda ne odgovori.

„Kakvi su mudraci naših dana?“, nastavi Mesala. „To nisu oni koji raspaju godine svog života diskutujući o mrtvim stvarima, o Balu, o Jupiteru ili o Jehovi, o filozofiji ili religiji. Navedi mi neko veliko ime, o, Judo. Nije važno odakle ćeš ga uzeti... iz Rima, iz Egipta, sa Istoka ili odavde, iz Jerusalima. I neka me Pluton odnese ako to nije ime čoveka koji je stekao svoj ugled

Ben Hur

zahvaljujući materijalnim dobrima koje mu pruža sadašnjost, čoveka koji je smatrao svetim samo ono što mu je pomoglo da postigne svoj cilj i koji nije štedeo ništa što bi tome doprinelo. Šta se dogodilo s Irodом? I s Makavejcima? I s dvojicom prvih Cezara. Podražavaj ih! Počni već sada. Pogledaj, na domaku ruke... nalazi se Rim, isto tako spreman da ti pomogne kao što je bio spreman da pomogne onom Idumejcu, Antipateru*.“

Mladi Jevrejin uzdrhta od gneva. Želeći da umakne, on ubrza korak prema kapiji vrta.

„O, Rime, Rime!“; promrmlja on.

„Budi pametan!“; nastavi Mesala. „Odreći se Mojsijevih ludosti i tradicija. Posmatraj stanje onakvo kakvo je. Usudi se da pogledaš Parkama u lice i one će ti reći da je svet Rim. Govori im o Judeji, i one će ti odgovoriti: 'Ona je ono što Rim želi!'“

Stigoše do gvozdene ograde. Juda zastade i blago podiže ruku koja mu je pritiskala rame. Sa suzama u očima okrenu se Mesali:

„Razumem te zato što si Rimljanin, ali ti, ti ne možeš da razumeš mene. Ja sam Izrailjac. Ti si mi danas pričinio veliki bol dajući mi na znanje da nikada više nećemo moći da budemo prijatelji... nikada više! Rastajemo se ovde. Neka mir Boga mojih otaca bude s tobom!“

Mesala mu pruži ruku i Jevrejin izađe kroz kapiju. Kad je otišao, Rimljanin jedan trenutak osta ćutke, zatim i on izađe odmahujući glavom.

„Utoliko gore! Eros je mrtav, živeo Mars!“

* Najstariji Irodov sin, koga je otac osudio na smrt. (Prim. prev.)

GLAVA III

Od ulaza u Sveti grad, koji sada odgovara onome što se naziva Ovcija kapija (ili Kapija Svetog Stefana), jedna ulica je išla prema zapadu uporedo sa severnom stranom Antonijeve kule. Nastavljajući do doline Tiropeon, ona je neko vreme vodila pored nje u pravcu juga, a zatim se ponovo okretala ka zapadu, prolazeći kroz kapiju koja se po tradiciji naziva Sudska kapija, odakle je ponovo naglo silazila na jug.

U ovoj ulici zanima nas samo jedna kuća. Ona se nalazi na mestu gde Vija doloroza (Put suza) zavija prema jugu. Glavna zgrada, okrenuta ka severu i zapadu, pružala se oko 120 metara u svakom pravcu i, kao i većina zgrada koje su je okružavale, imala je samo jedan sprat i bila potpuno četvorougona. Ulica sa zapadne strane bila je otprilike četiri metra široka; ulica sa severa jedva tri i po metra, tako da je čovek, idući duž zidova i podižući glavu, mogao da se začudi uočivši čvrstinu i hrapavost upotrebljenog materijala. Bilo je to krupno četvrtasto kamenje poređano onako kako je stiglo iz kamenoloma. Neki esteta iz te epohe uvrstio bi ovu kuću u tvrđave da nije neuobičajenih ukrasa oko kapija i prozora; mogla su se izbrojati četiri prozora na zapadu i dva na severu, svi na spratu i nadneseni nad ulicu. Kapije su bile jedini vidljivi otvori u prizemlju. One su bile jako pričvršćene gvozdanim šarkama da bi odolevale udarcima ovna za probijanje zidova i zaklonjene mramornim ispustom, ukusno izrađenim i dovoljno prostranim da ukaže posetiocu kako je imućni čovek, koji je tu stanovao bio, politički i verski, pripadnik sadukejske sekte.

Ubrzo pošto je napustio Rimljanina u dvorcu na trgu, mladi Jevrejin se zaustavi pred istočnjačkim ulazom u ovu kuću i zakuca. Vratanca ugrađena u jedno od velikih krila se otvoriše. On žurno prođe ne odgovorivši čak ni na duboki vratarev poklon.

Uzan hodnik, u kome se našao, sa zidovima obloženim mramorom i šarenom tavanicom, nije nimalo ličio na tunel. Sa svake strane bile su kamene klupe, uglačane i izlizane dugom upotrebom. Petnaest stepenica odvedoše mladića u dvorište izduženo na severu i jugu i, sem na istoku, oivičeno sa svih strana fasadama. Prizemlje se sastojalo od sporednih prostorija, dok je gornji sprat sačinjavala terasa zaštićena ogradom. Sluge dolaze i odlaze, škripa žrvnja, rublje na konopcima zategnutim preko dvorišta, pilići i golubovi pijuču i guču, koze, krave, mazge i konji u stajama, veliko bure vode za dnevne potrebe – sve je ukazivalo na to da je ovo dvorište namenjeno vlasnikovom domaćinstvu. Sa strane je jedan zid odvajao dvorište od vrta i kroz hodnik, u svemu sličan prvom, mladić uđe u četvrtast i prostran vrt, zasađen žbunjem i vinovom lozom, koje je osvežavala voda iz vodoskoka na severnoj strani. Odaje su bile visoke, prozirne i ukrašene tapetima sa crvenim i belim prugama. Svodovi su se oslanjali na stubove; sa južne strane stepenice su vodile prema terasama na spratu, platnom zaštićenim od sunca koje je žestoko peklo. Druge stepenice su sa terase vodile na krov čija je ivica oko cele kuće bila ukrašena izvajanim vencem i niskom ogradom od pečene gline, šestougaoanog oblika i jarke crvene boje. Svuda je vladala neobična čistoća: ni trunke prašine nije bilo po uglovima, pa čak ni požutelog lista u žbunju; a to je, pored ostalog, takođe doprinosilo opštem prijatnom utisku, i tako je posetilac, udišući mirisni vazduh, i pre nego što bi bio predstavljen, znao da će se sresti sa porodicom prefinjenog ukusa.

Pošto je prošao nekoliko koraka vrtom, mladić okrenu desno, odabravši stazu koja je nestajala u cvetnom žbunju; stiže do stepenica i pope se na terasu popločanu belim i mrkim pločama, veoma izlizanim. Razgrnuvši platno prema vratima na severnoj strani, uđe u odaju koja je bila utoliko mračnija što je sunce napolju više bleštalo. On se po podu od crvenih cigala uputi ka divanu i baci se na njega zagnjurivši čelo i lice u svoje skrštene ruke.

Pred mrak jedna žena uđe i pozva ga:

„Vreme večere je prošlo. Evo, već je noć. Zar moj mali nije gladan?“

„Ne“, odgovori on.

„Ti si bolestan?“

„Spava mi se.“

„Majka te traži.“

„Gde je ona?“

„U pokrivenom hladnjaku.“

On se proteže i sede.

„Vrlo dobro. Donesi mi nešto da pojedem.“

„Šta želiš?“

„Što god ti hoćeš, Amra. Nisam uopšte bolestan, nego mi je svejedno. Život mi se više ne čini tako prijatnim kao jutros. To je neka nova boljka, o, Amra, i ti koja me tako dobro poznaješ moći ćeš lako pogoditi šta bi mi od hrane i lekova najbolje godilo. Donesi ono što izabereš.“

Amrina pitanja i ton kojim je govorila, ton blag, pun simpatija i saosećanja, nagoveštavali su bliske veze između ova dva lica. Žena mu stavi ruku na čelo, zatim, umirena, izađe govoreći:

„Videću.“

Trenutak kasnije ona se vrati i donese na poslužavniku krčag mleka, nekoliko komada prepečenog hleba od belog brašna, ukusnu paštetu od tuca-nog sira, pticu pečenu na žaru sa medom i solju. Na kraju drvenog poslu-žavnika nalazio se pehar vina, a sa druge strane upaljena bronzana svetiljka.

Odaja se odmah osvetli: zidovi su bili ukrašeni gipsom; tavanicu su pre-secale velike hrastove grede, pocrnele od vlage i vremena; pod je bio na-pravljen od malih ploča, uglačanih kao dijamant; unaokolo je stajalo neko-liko stolica sa nogama izvajanim u obliku lavljih šapa; jedan divan se malo izdizao iznad poda, delimično prekrivenog ogromnim prugastim vunanim sagom... ukratko, prava soba jednog Hebreja.

Ista svetlost obasja i ženu. Primičući stolicu divanu, ona stavi na nju po-služavnik, a zatim kleče da bi poslužila svoga gospodara. Imala je lice žene pedesetih godina, preplanulo, crnih očiju, ali u tom trenutku ublaženih go-tovo materinskom nežnošću. Glavu joj je obavijao turban ostavljajući ot-krivene samo lobove ušnih školjki, na kojima se video znak njenog ropskog položaja – rupa probušena velikim šilom. Bila je robinja egipatskog porekla, kojoj pedeseti rođendan nije doneo slobodu. Uostalom, ona bi je i odbila, jer je ovaj mladić, o kome se brinula, predstavljao sav njen život. Ona ga je othranila kad je bio odojče, negovala dok je bio dete i nije mogla prestati da mu služi. Za nju on nikada neće postati odrastao čovek. On progovori samo jednom u toku obeda.

„Sećaš li se, Amra, Mesale, koji me je ranije ponekad posećivao?“

„Sećam se.“

„Pre nekoliko godina on je otišao u Rim i upravo se vratio. Danas sam ga posetio.“

Mladić se strese od gađenja.

„Znala sam da se nešto dogodilo. Nisam nikad volela tog Mesalu. Ispri-čaj mi sve.“

Ali na njeno ponovljeno pitanje on samo odgovori: